

Serédi, a kánonjogász*

Serédi és az új egyházi törvénykönyv

Serédi György Jusztinián 1884. április 24-én született a Pozsony megyei Deáki nevű községben, ahol a katolikus élet Géza fejedelem koráig nyúlik vissza. Deáki (latinul: Villa Clericorum) birtokában van egy Misekönyv, amely a Halotti Beszédet tartalmazza, a magyar nyelv legkorábbi és legnagyobb nyelvemlékét (Pray Kódex). Deáki bencés monostora Szent István-korabeli kettős templomtornyával a legősibb idők óta a kereszténység és magyarság hűséges szövetségét jelzi.

Szüleit 11 gyermekkel áldotta meg az Isten. Serédi a népes család utolsó előtti gyermeke, aki a kereszténységben a György nevet kapta. Testvérei közül kettő korán meghalt. Egyik nővére apáca lett. Idősebb fivére, Mihály pedig, aki Szent Benedek rendjében a Marcell nevet kapta, a matematika és fizika tanára, 35 éves korában meghalt. György középiskolai tanulmányait a pozsonyi katolikus gimnáziumban végezte (I–VI. osztály). A VI. osztály elvégzése után 1901. augusztus 6-án Mihály bátyja példájára belépett a Szent Benedek rendbe, ahol a Jusztinián nevet kapta. A gimnázium VII–VIII. osztályát magánúton végezte. A noviciátusi év letelte után a győri gimnáziumban jeles érettségit tett. Főapátja a római Szent Anzelm bencés-egyetemre küldötte teológiai tanulmányok folytatására. Itt megszerezte a hittudományi doktori fokozatot.

Tanulmányainak befejeztével Pannonhalmán Vaszary Kolos bencés bíboros hercegprímás segédpüspöke: Kohl Medárd 1908. június 14-én áldozópappá szentelte.

Itthon a hittudományi doktorátus honosítása végett magyar egyházjogból és egyháztörténelemből tett szigorlatot.

1908 őszén ismét Rómába megy és a pápa hamarosan kinevezi őt a kánonjogot kodifikáló pápai bizottság konzultorává.

X: Szent Pius pápa 4 évvel azelőtt „Arduum sane munus” motu proprio-jaival hozta 1904. március 19-én a világ tudomására egy új Egyházi Törvénykönyv megalkotását. Erre a célra bíborosi bizottságot létesített, titkárává *Pietro Gasparri* kiváló egyházjogászt, a későbbi bíboros államtitkárt nevezte ki.

Mi volt tulajdonképpen Serédi szerepe és feladata? A régi, csaknem 2000 éves anyagból meg kellett alkotni az új egyházi törvénykönyvet. Az új kánonok megfogalmazásakor megjelölték mindazokat az ősi forrásokat is, amelyeket felhasználtak. Ezt a munkát bízták Serédire.

A hatalmas munka csaknem megszakadt az I. világháború miatt. Serédi közel két és fél évig, a kódex közzétételéig (1917) mint a bíboros államtitkár személyes

* Bánk József érsek-püspök tanulmányát Serédi Jusztinián születésének centenáriuma alkalmából közöljük. A teljes pályaképhez mellőzhetetlen Serédi egyházpolitikai működésének elemzése. Az előkerült dokumentumokat részben már a *Vigilia* is közölte (1969. 856–858), a kérdés teljes megvilágítása és elemzése azonban még várat magára. A szerk.

vendége a Vatikánban élt. Az óriási munkát Serédi *egyedül* végezte. Hogy ez milyen emberfeletti tevékenység volt, az már a források felsorolásából is kitűnik. A kánonjogi Kódex 2414 kánonjához összesen 10 500(!) forráshelyet kutatót fel, amelyekre 26 000 alkalommal hivatkoztak.

Serédi munka közben naplót vezetett, melybe napról napra följegyezte, milyen forrásokat talált meg és írt le. A vaskos latin kéziratban csak egyetlen magyar bejegyzést találtam, ami a munka menetét az utolsó évben az utókor számára így rögzítette:

„1916. júl. 17-től nov. 21-ig cédulákat írtam (4 hónapon keresztül). 6 napig rendeztem a cédulákat. 1916. dec. 1-től 1917. jún. 29-ig (7 hónapon keresztül) forrásadatokat egyeztettem az 1916-i kódexkiadással: 6 napon keresztül a cédulák csoportosítása, 1917. júl. 4–aug. 7-ig a végleges szöveggel való összehasonlítás. 1917. aug. 9–okt. 20-ig a kinyomtatással kapcsolatos munkák.”

Annyi kiváló jogász 13 évi fáradságos munkája után létrejött a nagy mű. X. Pius nem érte meg ezt és ezért utódja, XV. Benedek 1917. Pünkösöd napján (máj. 27.) a „Providentissima Mater Ecclesia” bullával hirdette ki az új egyházi törvénykönyvet, amely azután a következő év Pünkösdjén (1918. máj. 10.) lépett érvénybe. A tényleges közzététel, illetve a kiadás 1918. jún. 28-án történt meg az *Acta Apostolicae Sedis*-ben, az egyház hivatalos közlönyében. A jogforrásokkal ellátott kiadás 1917. október végén jelent meg. Az egyházi törvénykönyv teljes címe: *Codex Iuris Canonici* – Kánonjogi Kódex. Bevezetéssel, forrásmegjelölésekkel s betűsoros tartalomjegyzékkel ellátta Pietro Gasparri bíboros. (Serédi neve rejtve maradt.)¹

Az I. világháború befejeztével XI. Pius pápa parancsára 1920-ban Serédi ismét Rómába ment, hogy megkezdett jogi munkáját tovább folytathassa, mint Magyarország *vatikáni követségének egyházi tanácsosa*. A Monarchia szét hullása után Magyarország önálló követséget létesített az Apostoli Szentsekénnél, Rómában. Serédi szakismeretével, derűs kedélyével, kiváló jogi képességeivel sokban hozzájárult a vatikáni magyar követség jó hírnévének megalapozásához. Rá várt többek között a Rómába érkező hivatalos magyar zarándoklatok fogadásának előkészítése, világi és egyházi vezetők kalauzolása. Ez sok időt vett igénybe.

„Eddig egyszerűen íráshoz sem jutottam. Most is a legnagyobb sietségben írok, mert eddig és még most is rémesen el vagyok foglalva. Mióta a főpát úr itt van, 17 nap óta, nem volt egyetlen szabad percem sem. Azután rögtön megérkezett Szmrecsányi érsek zarándoklata. Ez megint 8 napot jelentett... Ha a zarándoklatokkal és az előkelők meglátogatásával csak a kihallgatások kieszközlése és mindenféle élmények volnának összekötte, még akkor egészen elviselhető volna. De a sok ostoba látogatás, az asztalhoz való meghívások és a még együgyűbb teastek stb., stb. amelyekből nem tudom magam kivonni, nekem nagyon nehezemre esik. De ennek már így kell lennie. Mégn nyugtató tudni azt, hogy valamennyi zarándoklatunk nagyon jól sikerült, úgyhogy egy panasz sem hangozhat el követségünk ellen.”

Ingyenes hivatalos *idegenvezető*. Ha Rómában megjelent egy magyar, magától értetődőnek tartotta, hogy legkülönbébb problémáival (lakás, pápai kihallga-

¹ Azt a történeti pillanatot, amikor Gasparri bíboros az új kódexet 1917. júl. 28-án XV. Benedek pápának számos prelátus és bíboros előtt ünnepélyesen átnyújtotta, a Vatikánban (I. loggia) egy hatalmas freskó örökítette meg, amelynek jobbszélén nem kis magyar büszkeséggel ott látjuk Serédit is bencés ruhában.

tásra engedélykérés, látnivalók megtekintése, emlékek vásárlása) Serédihez forduljon. Mindenkinek barátságosan szolgálatára állt.

Általános ügyvivője (procurator) volt a bencés rend magyarországi kongregációjának.

A magyar püspököknek ugyancsak *ügyvivője* volt az Apostoli Szentszéknél. Egyházi ügyekben *jogi tanácsadó*. A világegyház: bíborosok, érsekek, rendfőnökök az ő- és újvilágból a legkülönbélebb jogi kérdésekben kértek tőle eligazító választ. Jogi levelezése vastag fóliánsokat tenne ki.

Számtalan esetben, a legkülönbélebb nyelveken, angolul, németül, franciául, olaszul, latinul és magyarul adott felvilágosításokat. S mennyi fáradság, kutatás és elmélyedés volt az ára, hogy minden kérdésre mindig a helyes megoldást találja meg!

A római kúria *jogi szakértője* (consultor): a bíborosi kongregációkban a javaslatokat szakértők dolgozzák ki.

XV. Benedek pápa 1917. szept. 15-én „Cum iuris Canonici” motu propriójával bíborosi bizottságot alapított a *Codex Iuris Canonici* hiteles magyarázatára. Serédi már a 20-as évek kezdetétől a bizottság tagjai közé tartozik. Kevesen akadtak, akik a kódexet jobban ismerték és értették, mint ő, mert minden egyes kánont már létrejöttékor látott. (Nekem egyszer azt mondotta, hogy abban az időben kívülről tudta már az egész kódexet.)

A pápa Serédit 1925-ben a Zsinati Kongregáció (most Papi Kongregáció a neve) konzultorává nevezte ki. Serédi az első magyar, akinek ilyen kitüntetés jutott. A Kongregáció a világi klerikusok és laikusok fegyelmi kérdéseivel foglalkozik.

A Jogforrások kiadója. A forrásutalásokkal ellátott Codex Iuris Canonici kiadása 1917 októberében teljesen Serédi munkája. A kodifikációs bizottság az ő javaslatára elhatározta, hogy a nehezen hozzáférhető jogforrások egy *gyűjteményes* munkában kerüljenek kiadásra. A régi jog áttekinthetetlenül széles anyagából, amely részben hozzáférhetetlenül, többszáz kötetben elrejtve fekszik, kellett Serédinek egy modern gyűjteményt megalkotnia, melynek címe: *Codicis Iuris Canonici Fontes*.

A forrásgyűjtemény kéziratai Serédi végrendelete szerint a pannonhalmi levéltárba kerültek.

Erről így ír leveleiben:

„Most még nyakig vagyok a munkában. A Források I. kötete július közepére készen lesz. Ezt még meg kell várnom. Azután sietek haza Pannonhalmára.” (Róma, 1923. jún. 5.)

„A II. kötetből 500 oldal készen áll, tehát a fele. Ez sok munkát jelent. Ehhez jön a sok megbízás, a jogi levelezés stb. Ah, az idő olyan gyorsan múlik! Eddig – hála Istennek – nem várom, hogy a nagy szünet egy kis pihenést, munkaszünetet hozzon... Itt említtem meg, hogy a mi tervezetünket (egy ő általa tervezett statutum a bencés rend számára) írógéppel másolom le, mert van valaki, aki a litografált példányt elolvassa. Ez is egy jó mellékfoglalkozás.” (Róma, 1924. febr. 10.)

„Minden munkám előrehalad. Már túl vagyok rajta – ami az anyag összeállítását illeti –, a nyomda is készen lesz vele 1927. októberig. Még sok más tennivalóm is van: itt Rómában nagyon rámszoktak.” (Róma, 1926. dec. 25.)

„Hat nappal ezelőtt a munkát az V. kötet anyagát illetően – hála Istennek – befejeztem. Teljes 5 hónapon keresztül napról napra a levéltárban dolgoztam az ünnepnapok kivételével. Októberben napról napra 8–9 órát töltöttem ott. Most már a szobámban tudom a munkát folytatni, amiből már 730 oldal együtt van. Most még mintegy 800 oldal hiányzik. Ha az is készen lesz, akkor nekilátunk a kinyomtatásnak.” (Róma, 1927. febr. 25.)

A Magyar Sion ormán

Miközben Serédi Rómában teljes lendülettel dolgozott, Magyarországról szomorú hír érkezett: Csernoch János, Magyarország hercegprímása 1927. júl. 25-én Esztergomban meghalt. A lehetetlen, össze-vissza találgatások során Serédi nevét is felkapták az újságok. Ő maga azonban egyáltalán nem vágyódott erre a méltóságra. Még két hónappal a kinevezés előtt is ezt írta Balogh Albin rendtársának:

„Még szerencse, hogy a magyar papságban engem érdekel a legkevésbé, ki lesz Magyarország hercegprímása. Szívből kívánom és imádkozom azért, hogy olyan férfi legyen, aki arra való; mondhatom, gondolatban sem kívánok ilyen magas, de rendkívül nehéz és felelősségteljes posztot, mert annak elfogadását nem mint egy könnyű dolgot tekinthetném. Aki ezt a méltóságot keresi, annak beteg embernek kell lennie.” (Róma 1927. szept. 9.)

A Szentszék nov. 30-án kinevezte Serédit esztergomi érsekké. E kinevezést a kormány nehezményezte. A Bethlen-kormánynak ugyanis már megvolt a hivatalos jelöltje. Ezért gróf Klebelsberg Kunó kultuszminisztert rangrejtve Rómába küldték azzal a titkos utasítással, hogy ezt a kinevezést lehetőleg hatálytalanítsák. Ha ez nem lehetséges, akkor az új bíboros hercegprímás előtt fejezze ki a kormány hódolatát. A miniszter mindkét utasításnak eleget tett. Többször is beszélt Serédivel. Dec. 8-án Klebelsberg és Barcza követ Serédivel együtt jelent meg Gasparri bíboros előtt. Ekkor a miniszter közölte, hogy a Bethlen-kormány Serédivel szemben foglal állást, mert ő a hosszú évekre nyúlt távolléte miatt az ország viszonyait nem ismeri kellőképpen és így a kormány bizalmát nem élvezheti. Gasparri azt válaszolta, hogy a magyar kormány Serédit éppen most a nyáron kormányfőtanácsosnak nevezte ki. Egyébként 1920 óta ő a magyar követség egyházjogi tanácsosa és ebben a hivatalában eddig a kormány teljes dicséretét érdemelte ki. Gasparri nem kis szarkazmussal folytatta, hogy az utódállamok is már mind tiltakoztak Serédi kinevezése ellen. Mindezek után egy magyar miniszter nem restelli, hogy ugyanazt tegye? Klebelsberg végül fenyegetésekre ragadtatta magát, de Gasparri mosolyogva válaszolta: „*Sancta Sedes alios iam vidit ventos*” – a Szentszék már más viharokat is látott . . .

A miniszter valószínűleg előre gondolt arra, hogy a magyar kormány ellenkezése kudarcba fullad, mert amikor Serédivel a magyar követségre hajtattott, más eszközökkel is megpróbálkozott. Zsebéből egy korábban megfogalmazott nyilatkozatot húzott elő, melyben Serédi megígéri, hogy Magyarország törvényeit és szokásjogát megtartja és az alkotmányhoz és az államfőhöz való hűségét megőrzi. Átolvasás után Serédi aláírta a nyilatkozatot, szépen összehajtogatta és betette a zsebébe. Nagyon lealacsonyítónak tartotta, hogy tőle ilyen nyilatkozatot kérnek. „Én nem vagyok magyar?” – kérdezte és a miniszter ismételt kérésére sem adta vissza az írást, hanem – mint nekem elmondotta – élete végéig biztos helyen őrizte.¹

¹ Barcza vatikáni követ szerint (1927. nov. 14.) „a Vatikán indoka Serédi kandidatúrájánál az volt, hogy a kánonjogi kodifikációs munkája miatt ő *persona gratissima*, s a Vatikán ezért nagy jutalmat akart adni. Másrészt a Vatikán Serédiben olyan primást vélt látni, aki szigorú dogmatikus alapon minden megalkuvás és kompromisszum nélkül csak az egyház akaratát teljesíti.” (*Csizmadia Andor: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatának kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Budapest, 1966, 313–322 old.*)

Miután ez sem sikerült, a miniszter a második utasítás szerint Serédinek új hivatalában anyagi támogatást kínált fel. „Köszönöm – válaszolta Serédi – nekem semmire sincs szükségem. És egy fillért sem fogadtam el tőle.” (Ezt nekem személyesen beszélte el.) Ilyen irányú függetlenségét mindig féltve őrizte. Amikor Serédit a zsidó-törvénnyel kapcsolatban meggyanúsították, hogy a zsidók megvesztegették, hogy őket oltalomba vegye, kézzel írt feljegyzéseiben így nyilatkozik: „Engem soha senki meg nem vesztegetett. Csak egy ember próbálta meg, de az is pórul járt. Ez azonban nem volt zsidó, hanem Klebelsberg kultuszminiszter.”¹

Ilyen előzmények után a Szentséges Atya 1927. november 30-án Serédit esztergomi érsekké nevezte ki, december 19-én bíborossá kreálta, 1928. január 8-án pedig maga szentelte püspökké Rómában.

Érthető, hogy tevékenysége hazájában sem volt akadályok nélkül. A háttér pontos megvilágítása a történetírás feladata marad.² Itt csupán néhány szempontra akarok rámutatni, amelyek Serédi személyiségének jobb megértéséhez segíthetnek. Négy évig (1939–1943) dolgoztam az ő közvetlen közelében, főlegházmegyei irodájában. Ezért a legszemélyesebb közelségben tanulmányozhattam őt. Írásbeli hagyatékát is átnéztem Pannonhalmán és Esztergomban. Tehát nem kívánok semmit sem retusálni, sem mesterkélt képet alkotni róla. Csupán a valóságos, tárgyilagos igazság megmutatására törekszem.

Serédi személyisége

Kezdetben több körülmény is gátolta tevékenységét.

1. *Viszonylag fiatal kora.* Az egyházi jogi törvénykönyv (378. kánon) szerint ugyan már 35 éves korában püspök lehet valaki, Serédi azonban 43 évével nemcsak püspök volt már, hanem esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása és a világegyház bíborosa.

2. *A szónoki képesség hiánya.* A püspök feladata az Isten szavának a legfelső fokon való hirdetése. (1327. kánon.) Ezt a feladatot a püspököknek méltósággal kell teljesítenie. Serédi, akinek egyébként kiváló hangja és jó beszédképessége volt, sajnos egyáltalán nem rendelkezett szónoki képességekkel. Minden szónoki lendületet nélkülöző beszédmódjával képtelen volt lelkesíteni. Szónoklataira és szentbeszédeire mindig gondosan készült és mindent leírt. Ezek tartalmuk szerint logikusak és megtámadhatatlanok voltak.

3. *Zárkózott egyénisége.* Nem szerette a nyilvánosságot, a sürgést-forgást. Ha a közélet hullámverése betört csendes szobájába, az mindig megzavarta lelki nyugalmát. Ösztönszerűen elkerülte a gyakran szükséges és elkerülhetetlen tárgyalásokat és fogadásokat. Az egyház hivatalos álláspontját viszont kristálytisztan írásaiban és beszédeiben pontosan megfogalmazta. Ezekben nyilvánosan beszélt a szervilizmusról, az egyéni és kollektív felelősségről, az emberek és nemzetek helyes értékeléséről, a különböző eszmeáramlatokról . . . Ahol indokoltan látta,

¹ Vö. Szemes Sándor: „Serédi Jusztinián feljegyzései 1944 végén”. Kritika, 83/8. aug. 30. old.

² Csizmadia Andor igen értékes adalékot nyújt e témához: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatának kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Bp. 1966. 313–322. old.

a felsőházban hivatalosan felszólalt.¹ De ezeknek a magas céloknak az érdekében néptömegeket mozgatni, lelkesedést kiváltani nem volt képes.

4. A jogforrások véget nem érő kiadása. Római tartózkodása alatt legfontosabb tevékenységeinek egyike a kódex jogforrásainak összegyűjtése és kinyomtatása volt. Ebből csak az I.–IV. kötet jelent meg Rómában. Hogy mennyi időt vett igénybe ez a munka minden másirányú feladata mellett Esztergomban, azt az is mutatja, hogy az V. kötet 1930-ban, a VI. 1932-ben, a VII. 1934-ben, a VIII. 1938-ban és végül az utolsó, a IX. kötet csak 1939-ben jelenhett meg. Amikor Luigi Maglione bíboros államtitkár XII. Pius pápa nevében meglehangú levélben megköszönte munkáját, egyebek között ezt írta: „Az a munka, melyet Eminenciád a *Codex Iuris Canonici Fontes értékes gyűjteménye IX. kötetének* kiadásával befejezett, egy olyan műnek a méltó koronája, amely örökre összeköti Eminenciád nevét azzal a nagyszerű vállalkozással, amelyet a megboldogult X. Pius pápa gondviselés szerűen kezdeményezett: az Egyházi Törvénykönyv kodifikálásával.” (Az egész olasz levelet közli Bánk József: Kánoni jog. [Budapest, 1960. Szent István Társulat 227. o.]).

A jogforrások kiadása egyébként Magyarország hercegprímásának 12 teljes évébe került itthon, mint mellékfoglalkozás az egyházigazgatásban, a rábízott hívek vezetésében és irányításában végzett fő feladatai mellett. A roppant mű befejezésekor, 1939-ben felsőhajtott és ezt mondta nekem: „Ha tudtam volna, hogy a munkám, amit megkezdek, 30 évig fog tartani, és ennyi elfoglaltságot jelent, akkor nem merészelttem volna vállalni.”

Mínt hogy a hatalmas kodifikációs munka minden szála kezdettől Gasparri bíboros kezében futott össze, úgy illett, hogy a kódex-szerkesztés tudományos apparátusának többi fontos fejezete, tehát a forrásiratok közzététele is az ő nevét viselje. Így a források I.–VI. kötete Gasparri bíboros nevével jelent meg. Mivel Gasparri 1934-ben meghalt, XI. Pius úgy határozott, hogy a következő kötet „Cura et studio Emi. Card. Serédi” – „Őminenciájának, Serédi bíborosnak gondozásában és munkájával” jelenjék meg. (A VIII. kötet tárgyilagossága előszavából köztudottá vált az is, hogy a korábban megjelent [I–VI.] forráskötetek hasonlóképpen a magyar tudósok, Serédinek a művei.)

Érthető, hogy 1934-ben a nemzetközi jogáskongresszuson Rómában miért foglalta el Serédi a legkiválóbb helyek egyikét, és a pápa jelenlétében a tagok és meghívottak előtt miért éppen ő mondotta el a kongresszus munkájáról szóló remek, latin nyelvű összefoglaló előadást. 1936. július 24-én az oxfordi egyetem jogi kara a jogtudományok tiszteletbeli doktorává avatta őt. Ez olyan kitüntetés, ami rajta kívül még egyetlen magyarnak sem jutott osztályrészéül.

A felsorolt néhány gátló körülmény mellett fel kell ismernünk személyiségében azokat a vonásokat is, amelyek tevékenységének különösen javára szolgáltak.

1. *Mélyen bensőséges papi személyisége.* Bensőséges, szerény pap volt. Főpásztori szertartásait örömmel, áhitattal és méltósággal végezte. Magas közjogi és egyházi méltóságainak csúcsán sem szégyellte egyszerű származását, ellenkezőleg: büszke volt rá. Színesen és melegen tudott beszélni szülőfalujáról, fiatalkori emlékeiről, szüleiről és testvéreiről.

¹ Igen értékesek *Feljegyzései*, amelyeket sajátkezűleg folytatólagon írt 1944. október 16–november 6. között, s melyeket Szentes Sándor, a *Kritika* című folyóiratban (1983/augusztus) a 28–32. lapon teljes terjedelmében közölte. Nem magát mentő, csak a zaklatott állapotokat rögzíti.

Rendkívül szerény volt. Sohasem akart magas összeköttetéseiével vagy sokoldalú, eredményes tevékenységével büszkélkedni. Sohasem beszélt saját magáról. A legmélyebb kegyelet töltötte el a bencés rend iránt.

2. *Őszinte jellem.* Igaz ember, „akiben nincs álnokság” (Jn 1, 47). Egész életét közvetlenül vagy közvetve az igazság és az igazságosság szolgálatában töltötte el. Érthetetlen volt számára, hogy az IGEN és a NEM mellett még lehetségesek lennének más válaszok is. A *kétnyelvű* ember jellemét nem szerette, és nem is tudta sohasem megérteni. Egész életprogramját és a püspöki méltóságról vallott felfogását hűen tükrözi az a levél, melyet Márton Áronhoz intézett gyulafehérvári püspökké való kinevezése alkalmából:

„Nagy örömmel és megnyugvással tölt el engem a jó hír, hogy a mi Szentatyánk Excellenciátat az elárvult gyulafehérvári egyházmegye püspökévé kegyeskedett kinevezni, mert szilárd meggyőződés, hogy püspökség, papság és hívek számára eredményes tevékenység különösen a mai nehéz körülmények között csak olyan főpásztortól várható, aki erre a magas, de felelősségteljes méltóságra nem törekedett és ezért az ő terveire, munkásságára, és fáradozásaira az Isten áldását le fogja esdeni. Minthogy a legkegyesebb kinevezés és püspökszentelés alkalmából én is szerencsés vagyok Excellenciátat testvéri szeretettel köszönteni, és imáimat az örök Főpap imájával egyesítenem: „hogy mindnyájan egyek legyenek”, kívánom Excellenciátadnak egész életére a *Pontificale* szavaival: Ne mondja a jót rossznak, sem a rosszat jónak, – akkor mint logikus, következetes főpásztor lelki békéjét és megbecsülését Isten és a emberek előtt mindig meg fogja őrizni.” (Esztergom, 1939. jan. 24.)

Ezt az óhajt Márton Áron szenvedésekkel teli, hitvalló életével bizonyította mindhalálig.

Állandóan ostorozta a következetlenséget, amit hol itt, hol ott kellett tapasztalnia. A szolgálalkúságnak is ellensége volt. Keserűen jegyezte meg: „Nyakig vagyunk az őszinteség hiányában.” Minthogy maga körül más világot látott, mint amit magában hordott, néha elbizonytalanodott.¹ Akik lelkeségét nem értették, azok merevnek és keménynek tartották.

Mértéktartására jellemző, hogy egyetlen püspökkel vagy közéleti személyiséggel sem volt tegező viszonyban. A kormányzóval kezdettől fogva hűvösen viselkedett, a kormányzóhelyettesi törvény és a „Horthy-dinasztia” alapításának kísérlete után pedig egyenesen merevvé vált.

3. *Dolgos és kötelességtudó ember.* Püspöki jelmondata: „Nem vonakodom a munkától”. Ez számára nemcsak a szokásos jelmondat volt, a püspöki címer tartozéka, hanem személyiségének találó kifejtése. Rómában éveket töltött el, szerény munkában, ami még a legerősebb fizikumot és természetet is megtámadta volna. Ezt a hajszolt munkaütemet megtartotta Esztergomban is. Majdani életrajzírójának lesz a feladata lemérni tevékenységét. Most csak a következőkre akarok emlékeztetni: Az ő nevéhez kapcsolódik a sok fáradságot követelő Szent Imre-év megrendezése (1931), valamint az Eucharisztikus Világkongresszus és a Szent István Emlékév (1938), amelyen Pacelli bíboros, a későbbi XII. Pius pápa mint bíboros legátus vett részt. Ez magyar népünknek és hazánknek nagy megbecsülést szerezett a világ szemében. Ő hozta létre az Actio Catholicát, az egyházközségek egyetemes szabályzatának reformját, mely máig is az egyházközségek szervezetének alapja. Közéleti, magas közjogi tisztséget töltött be. Nemcsak a Parlament felsőházának volt tagja a többi megyéspüspökkel együtt, hanem az

¹ Erdemes elolvasni Tilkovszky Lóránt: Fenyő Miksa és Serédi Jusztinián levélváltását a zsidókérdésről (*Műhely* c. folyóirat, 1983. 1. sz. 47–55.) és Szenes Sándor: Serédi Jusztinián hercegprímási pásztorlevele 1944. június 29-én *Kritika*, 1983/5. sz. 21–22.).

Országtanácsnak is, amely a kormányzói szék üresedése esetén az ország ügyeit intézi. A Prímási Legfőbb Bíróságon mindig személyesen elnökölt.

Munkaütemére vonatkozóan ő maga vallja meg egy hangplemezre felvett beszédeben 1942-ben: „A magyar hercegprímás kettős (egyházi és állami) méltósága állandóan rendkívül nehéz és felelősségteljes munkát jelent, úgy, hogy a maga számára – hogy úgy mondjuk – meg kell halnia, hogy a katolikus egyház és a haza számára élni és dolgozni tudjon.”

Meghitt asztali közösségben mondotta egy alkalommal nekünk, fiatal aulistáknak: „Három embertől kell félni:

Attól, aki nagy szivességet tesz és nem kér érte semmit. (Később tízszerezsen behajtja.)

Attól, aki általános alanyban beszél, elintézzük... kifizetjük... De nem mondja, ki intézi el, és ki fizeti ki az összeget.

Attól, akinek nagyon sürgős elintézni valója van, az körültekintés és informálódás nélkül akar eredményhez jutni.”

Utolsó leheletéig a hű kötelességteljesítés és állhatatosság embere volt. Amikor a II. világháborúban egyesek és nagy csoportok népvándorlásszerűen menekülni kezdtek, hogy biztos tartózkodási helyet találhassanak, neki volt köszönhető, hogy a magyar papság még a legkeményebb megpróbáltatások között is a helyén maradt. Kiadta a jelszót: „Minden pap maradjon állomáshelyén minden áron!” Ő maga is maradt. Milyen sokszor akarták székvárosát felszámolni és őt nyugatra költöztetni! Kezdetben próbálták rábeszélni, később kényszerrel akartak alkalmazni. De ő egy pillanatra sem hagyta el azt a helyet, amit az isteni Gondviselés számára kijelölt. Nedves és egészségtelen óvóhelyen kellett a légítámadások borzalmait átélnie. Jóllehet betegen (cukorbeteg és angina pectorisa volt), de a helyén maradt.

Amikor Rómából hazatért, pergamenszínű arca már elárulta, hogy egészsége megtört. Mindig új izgalmak és megpróbáltatások rongálták tovább állapotát. Igénybe vett, kimerült szíve is nemritkán rosszulérett okozott. Környezetének azonban szigorúan megparancsolta, hogy erről semmit se híreszteljen el. Nem akart betegnek látszani, és ezen a címen nem akarta magát kötelességei alól kivonni.

4. *Igazi főpásztor.* Valóban igazi főpásztor volt, a szó legigazabb értelmében. A korábbi évszázadok liberális főpásztorainak típusából szemérnyi sem volt benne. Az örök Rómából a magyar Egyház hercegprímásául küldte a pápa és személyesen szentelte fel püspökké. Sohasem vesztette el szeme elől, mi Róma akarat, ami a kódexből és annak törvényeiből egyértelműen kiolvasható. Ezekhez következetesen tartotta magát. Az Apostoli Szentszékkal szemben a legmélyebb tisztelettel, szeretettel és rendületlen hűséggel viseltetett. Egy év sem múlt el – a háborús esztendőik kivételével – hogy az apostolok sírját Rómában fel ne kereste volna, s a Szentatyánál né tett volna látogatást. Mindig talált utat és módot arra, hogy a világegyház általánosan érvényes jogait a magyarországi helyi jogszokásokkal szerencsés összhangba hozza. (Lásd *Szentirmai A.: Világegyházjog és magyar helyi egyházjog* Serédi bíboros életművében. *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, 1957. 268–273. l.)

Bár szerény ember volt, szilárdan kitartott hercegprímási jogai mellett, a közjó és a haza érdekében. Nehéz kötelességének tartotta, hogy mint Magyarország hercegprímása, hazájának mindig éber támasza legyen.¹

5. *Igazi magyar.* A világegyház ünnepelt bíborosa, az egész világon elismert jogtudós büszke volt arra, hogy magyarnak mondhatta magát. Népehez rendíthetetlenül hű volt. A világegyház és a pápa iránti szeretet sohasem homályosította el a szülőföldjéhez való hűséget és áldozatkész odaadást. Figyelemreméltó, hogy *végrendeletét 1944. okt. 8-án, Magyarország Nagyasszonya és Pártfogója* ünnepén írta meg. Ebben eyebek között ez a sokatmondó, egész életprogramját tartalmazó gondolat áll:

„Minthogy bennem teljesen összeforrt magyar és katolikus mivoltom, úgyhogy egyik a másikat nemcsak sohasem nyomta el, hanem inkább mindig előmozdította; azért római katolikus anyaszentegyházamat és magyar hazánkat mindig egyszerre, egyformán, igazán és önzetlenül akartam szolgálni abban a biztos tudatban, hogy így összefonódva tökéletes a szolgálat, míg különválasztva sokszor tökéletlen, sőt néha veszélyes is lehet.”

„Ebből a szempontból viszontagságos életemre visszatekintve különösen is hálát adok az isteni Gondviselésnek azért a ritka kegyelemért, hogy nemcsak egyházi vonatkozásban, hanem a magyar társadalmi, gazdasági, valamint a bel- és külpolitikai életben is, még a legsúlyosabb körülmények között sem törődtem emberi tekintetekkel vagy népszerűtlenséggel, hanem mindig következetesen hirdettem és követtem a változatlan igazságot úgy, hogy súlyos megnyilatkozásaimat sohasem kellett sem visszavonnom, sem módosítanom vagy magyarázgatnom, sem pedig előbbi cselekvési módomat megváltoztatnom vagy letagadnom. Utolsó utamról szeretném erre az egyenességre felhívni magyar püspöktársaimnak, papjaimnak és összes magyar testvéreimnek figyelmét a haza javára. (Bánk József: Kánonjog, II. Szent István Társulat, 1963. 885. l.)

Serédi az ostrom szörnyű hónapjaiban hősiiesen kitartott helyén és papjait is helytállásra buzdította. *Utolsó üzenetét 1945. március 15-én, a nemzeti ünnepen* intézte papjaihoz.

Esztergom felszabadítása után a szovjet városparancsnok érdeklődött, mikor tehetné tiszteletét nála. Serédi terített asztallal fogadta az óvóhely-pincében (ahol közel negyven személynek menedéket és meleg ételt biztosított a háború idején), kíséretével együtt. A parancsnok szép régi Szűz Mária-képet ajándékozott Serédinek, melynek festője az ősi szkíták leszármazottja volt. Később külön őrséget állíttatott az esztergomi Keresztény Múzeum védelmére.

Ki gondolta volna, hogy két hét múlva, 1945. március 29-én, nagycsütörtökön, 61 éves korában már átköltözik az örökkévalóságba! De amit alkotott; az itt maradt a *Codex Iuris Canonici* világosan rendszerezett és áttekinthető anyagával. Ezt a munkát az 1983. január 25-én kihirdetett új Egyházi törvénykönyv is felhasználta. Serédi életműve tehát valóban beleépült az egyházi jog élő hagyományába.

¹ Életét részletesebben taglalja Meszlényi Antal: A magyar hercegprímások arcképsorozata. Budapest, Szent István Társulat, 1970. 391–434.

Minél több ember nyűgét-gondját veszi valaki a nyakába, annál könnyebbnek érzi a magáét – az életben nem a mechanika törvényei uralkodnak.

(Fekete Gyula)